

TUTKINNONUUDISTUKSEN KAKSI AALTOA

Mikko Niemi*

Uudistuksen kehityskulku

Kuusi vuotta on kulunut siitä, kun käynnissä olevan korkeakoulujen tutkinnon-uudistuksen perusideat esitettiin Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietinnössä. Neljä vuotta sitten maan hallitus teki periaatepäätöksen tutkinnon uudistuksen toteuttamisesta ja siinä noudatettavista keskeisistä periaatteista. Eduskunta hyväksyi puolestaan vuosien 1976 ja 1977 tulo- ja menoarvioesitysten yhteydessä uudistuksen toteuttamisen aikataulun. Syksyllä 1975 alkoi Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta toteuttaa kokeiluna uudenmuotoista koulutusta. Erään uudistuksen vaiheen päättymistä merkitsi joulukuu 1978, jolloin Tasavallan Presidentti antoi asetukset humanistisista, yhteiskuntatieteellisistä ja luonnontieteellisistä tutkinnoista. Niiden mukaan viimeinen koulutusyksikkö siirtyy uuteen tutkintojärjestelmään elokuun 1. päivänä 1980.

Arvovaltakysymys ja uudistamistarve

Silloin tällöin on esitetty, että tutkintojen kehittämisen olisi pitänyt lähteä korkeakoulujen sisältä eikä hallintovirastoista. Tähän kantaan voi periaatteessa yhtyä. Tuntuu kuitenkin tarpeettomalta enää pohtia, miltä taholta tutkinnon uudistuksen käynnistänyt impulssi aikanaan tuli. Aloitteen tekemistä koskevan arvovaltakysymyksen herätteleminen tuskin edistää itse tutkintojen uudistamista. Tärkeintä on, että tutkintojen kehittämistyö on päässyt käyntiin.

Jos tutkinnon uudistuskeskustelusta jätetään pois turha arvovaltakiistely, jää loppujen lopuksi jäljelle melko yhtenäinen mielipide vanhan tutkintojärjestelmän epäkohdista ja korkeakouluopetuksen ja tutkintojen uudistamisen välttämättömyydestä. Tätä sekä opettajien että opiskelijoiden keskuudessa yleisesti koettua uudistamistarvetta kuvaa mielestäni sattuvasti professori *Oiva Ketosen* Edistyksen päivillä 1976 luoma silmäys korkeakouluopetuksen todellisuuteen:

»On valitettavan tavallista, että opiskelija kuunneltuaan monituntisen luentokurssin, on jäänyt epätietoiseksi siitä, mikä oikeastaan on se varsinainen kysymys, jonka ratkaisuyrityksestä esitetyt käsitykset ja teorialat ovat lähtöisin ja mihin ne mahdollisesti kelpaavat ja mikä on se kokonaisuus, johonka hänen saamansa oppi osana kuuluu.»

Tätä pelkistettyä tilanteenarviota tukevat hyvin myös ne johtopäätökset, joihin filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikuntakin aikanaan päätyi opetuksen ja tutkintojen tilaa ja kehittämistarvetta koskeneiden tutkimusten sekä aiheesta aikaansaamansa keskustelun perusteella.

Vanhan tutkintojärjestelmän epäkohdista on syytä palauttaa mieliin esimerkiksi seuraavat:

— Korkeakouluopinnot irrallisuus yhteiskunnan ongelmista ja tieteen yhteiskunnallisesta soveltamisesta.

* prof.; opetusministeriön korkeakoulu- ja tiedeosaston osastopäällikkö; os. Rauhankatu 4 Hki 17, puh. 171636 (vaihde).

- Opintojen pitkittyminen ja korkeat keskeyttämisluvut; esimerkiksi yhteiskuntatieteellisillä aloilla opintojen keskipituus yli 7 vuotta.
- Korkeakouluopetuksen kirjava ja osittain erittäin heikko taso; vanhassa tutkintojärjestelmässä esiintyi tutkintoja, joiden laajuus jäi jopa 70 opintoviikkoon (eli vajaa kaksi tehollista opiskeluvuotta), ja esimerkiksi ladatur -arvosanojen edellyttämä opiskelulukumäärä vaihteli 31 opintoviikosta 133 opintoviikkoon.
- Tieteenalojen eriytyminen yhä kapea-alaisemmiksi; eriytymisen aiheuttajana saattoi olla mm. mekaaninen korkeakouluopetuksen kytkeminen ammatillisiin vaatimuksiin, näin voinee selittää esimerkiksi sen, että yhteiskuntatieteistä eriytyivät ensin hallintotieteet, joista taas eriytyi kunnallishallinto omaksi oppiaineekseen.
- Kapea-alaisiksi pirstoutuneet opinnot eivät luoneet mahdollisuutta eri tieteenaloja integroivan kokonaisnäemyksen syntymiseen.
- Perinteellisesti ammattisuuntautuneilla aloilla koettiin ongelmaksi koulutuksen liian kiinteä, mekaaninen kytkeminen ammattirutiineihin; yleisempi tieteellinen valmius ja näkemys oman tehtävän asemasta yhteiskunnassa jäivät opinnoissa saavuttamatta.
- Korkeakoulupedagogiikan heikko taso; esimerkiksi pro gradu-tutkielman teko vaiheessa opiskelija tavallisesti jätettiin jokseenkin kokonaan oman onnensa nojaan.
- Yhteys keskiasteen koulutukseen oli käytännössä olematon.
- Opiskelijan vaikutusmahdollisuuksien puuttuminen oman tutkintonsa sisältöön ja korkeakoulujen toimintaan.
- Tutkintojen sisällön muodostuminen yleensä suunnittelemattomasti; tutkin-

not olivat rutiininomaisia aineyhdistelmien »läpihuutojuttuja» tiedekunnissa, ja niiden sisällön määräsivät varsin satunnaiset tekijät (oppiainenimikkeistö, opettajien hetkellinen kiinnostus, heidän väliset suhteensa, tieteelliset ja yhteiskunnalliset muotivirtaukset yms.).

- Helsingin yliopiston erityisasema; sen tutkintojen pitäminen muiden korkeakoulujen tutkintojen kriteerinä kahlitsi muiden korkeakoulujen kehitystä.

Tutkinnonuudistuksen ensimmäinen aalto

Tutkinnonuudistuksen tähänastinen suunnittelu on toteutettu valtakunnallisesti koordinoituna, mutta nojautuen täysin korkeakouluille luonteenomaiseen itsenäisyyteen sekä tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen vapauteen. Käytännössä tämä on kuvastunut siten, että ensin on sovittu uudistuksen yleisistä puitteista ja tavoitteista sekä suunnittelun käsitevälineistöstä, mikä on tapahtunut valtioneuvoston asiaa koskevassa periaatepäätöksessä sekä opetusministeriön tätä täydentävissä soveltamisohjeissa. Varsinainen koulutusohjelmien ja opetuksen suunnittelu on kuulunut luonnollisesti koulutusyksikön itsensä tehtäväpiiriin. Tässä suhteessa menettely poikkeaa alempien koulutusasteiden, esimerkiksi ammatillisen keskiasteen ja lukion uudistuksen valmistelusta.

Korkeakoulujen sisäisissä valmisteluelimissä on työskennellyt karkean arvion mukaan noin 2 500 henkilöä. Kunkin koulutusalan valtakunnallisesta koordinaatiosta ovat huolehtineet ns. ohjaus- ja seuranta- ja projektit, jotka koostuivat eri koulutusyksiköiden tutkintojen uudistamistyössä keskeisesti mukana olevista edustajista. Tutkinnonuudistuksen valmistelu on siis ollut — päinvastaisista väitteistä huoli-

matta — korkeakouluväen käsissä. Uudistus on muotoutunut opettajien, opiskelijoiden ja hallintovirkamiesten yhteistyön tuloksena. Jossakin määrin ongelmallista on ollut, miten opiskelijoiden aktiivia, luovaa panosta saataisiin riittävästi uudistuksen valmisteluun. Joka tapauksessa on ilmeistä, että tutkinnonuudistus perustuu poikkeuksellisen avoimeen ja pitkäaikaiseen keskusteluun ja ideointiin sekä laajapohjaiseen valmisteluun. Korkeakoulujen edustajien varassa toiminut suunnitteluorganisaation työskentely on ollut pääasiassa rakentavaa, joskin monin kohdin kriittistä suhtautumista osoittavaa. Kriittisyys on kuitenkin yleensä ilmennyt uudistusta myönteisesti edistävänä, sitä tieteellisesti arvioivana, tutkivana ja punnitsevana. Uudistustyötä on tosin häirinyt niin korkeakoulujen ulko- kuin sisäpuolellakin poliittisen demagogian piirteitä saanut vastustuskampanja.

Tutkintojen toinen uudistusaalto

Samalla kun todetaan, että tutkinnonuudistus on parhaillaan tärkeässä väli- etapissa on tärkeää silmätä korkea-asteen koulutuksen ja tutkintojen kehitystä pitkällä tähtäimellä. Tutkintojen uudistaminen ei saisi jäädä ainutkertaiseksi tapahtumaksi vaan sen olisi oltava jatkuva prosessi. Tutkintojen jatkuva kehittäminen olisi yleisiltä periaatteiltaan samanlaista kuin mikä tahansa päämäärähakuinen, suunnitelmallinen toiminta. Se sisältäisi siis koulutuksen tarkoituksen ja perusteiden kiteyttämisen, keinojen valinnan sekä konkreettisen toiminnan suunnittelun ja toimeenpanon.

Päävastuu tutkintojen jatkuvassakin kehittämisessä kuuluu koulutusyksiköille itselleen. Tästä johtuen tutkinnonuudistuksen perusongelma jatkossa on, miten

korkeakoulut saadaan kehitystä jatkuvasti seuraaviksi, koulutusvaatimusten ja -perusteiden muutoksia analysoiviksi sekä opetuksen uudistamiseen halukkaiksi ja kykeneviksi.

On avoimesti myönnettävä, ettei tutkinnonuudistus nyt toteutuvassa muodossaan yllä kovin syvälle korkea-asteen koulutuksen perusteisiin. Näiden pitkälle menevään selvittämiseen ei vielä tässä vaiheessa ole ollut aikaa eikä resursseja. On paljolti kysymys vasta aikaisempaa systemaattisemmasta ja rationaalisemmasta opetuksen ryhmittelystä, tavoitetietoisemmasta suunnittelusta ja suunnittelun välineiden ja muotojen käyttöön otosta. Niin korkea-asteen kuin keskiasteenkin koulutusuudistuksen osalta on todettu teoreettisen ja metodisen perustan riittämättömyys sekä välttämätön, koulutuksen yhteiskunnallisia, ammatillisia ja tieteellisiä perusteita koskevan perustietouden puuttuminen. Sama koskee mainittujen kahden koulutusasteen välillä tapahtuvaa kytkentää.

Korkea-asteen opetuksen ja tutkintojen kehittämisen saattamiseksi teoreettisesti ja metodisesti vankemmalle pohjalle on tarpeen jatkaa tutkinnonuudistusta tai toteuttaa eräänlainen toinen uudistusaalto. Sen valmistelu tulee aloittaa käynnissä olevien tutkinnonuudistustoimenpiteiden rinnalla. Tehtäväksi on määriteltävä tutkintojen jatkuvan kehittämisen metodin, sen eri vaiheiden ja tiedontarpeen selvittäminen. Menettelyä on sitten sovellettava ja testattava toista uudistusaaltoa toteuttaessa.

Tutkintojen jatkuvalle kehittämiselle on osoitettavissa eräitä perusvaatimuksia. Sen tulee mm. nojata selkeään käsitykseen korkeakoulutuksen perusteista. Kehittämisen perustana tulee toisin sanoen olla tieteellisesti pätevä ja koulutus suunnittelun kannalta riittävän yksiselitteinen teo-

ria koulutuksen, tieteen ja yhteiskunnan, erityisesti sen ammattijärjestelmän välisistä suhteista ja riippuvuuksista sekä näissä tapahtuvista muutoksista.

Käsitteellisestä sekavuudesta teorianmuodostukseen

Jäntevän teoreettisen perustan puuttuminen on aiheuttanut tutkinno uudistuskeskustelussa jäsentymättömyyttä sekä suorastaan suosinut pinnallisia tai osittaisia, jopa täysin mielivaltaisia tulkintoja koulutuksen ja yhteiskunnan välisestä sidonnaisuudesta. Esimerkiksi keskusteltaessa yhteiskunnan koulutukselle asettamista vaatimuksista näyttää »yhteiskunta» usein merkitsevän keskustelijan omaa, subjektiivista tulkintaa siitä. Varsin usein on käynyt ilmi, että »yhteiskunnalla» on tarkoitettukin vain jotakin sen osaa kuten elinkeinoelämää, teollisuutta, työpaikkaa, työrutiineja, työnantajaa tms. Eräistä tutkinno uudistuskeskustelun yhteydessä käytetyistä puheenvuoroista voi päätellä »yhteiskunnalla» tarkoitettavan puhujan omaa, tarkemmin määrittelemätöntä maailmankatsomusta, jonka hän kaikesta päätellen odottaa muidenkin hyväksyvän. Tällaiselta fraseologiselta pohjalta ei tietenkään ole mahdollisuutta esittää vakavasti otettavia tieteellisiä argumentteja yhteiskunnan tutkinnoille asettamista vaatimuksista.

Vastaavaa sekavuutta on esiintynyt koulutuksen ja ammattien välistä suhdetta koskevassa keskustelussa. Tutkintojen jatkuvan kehittämisen edellytykseksi onkin asetettava tieteellisesti pitävä koulutuksen ammatillisia perusteita koskeva kysymyksenasettelu ja teorianmuodostus. Keskeisiä muuttujia ja muutosprosesseja siinä ovat ammattijärjestelmä, ammatti ja ammattiura sekä näiden haluttu muuttumi-

nen, ammattivalmius-käsitteen merkitys. Näistä tutkintoihin ja opintouriin heijastuvat vaatimukset sekä tieteiden aseman näiden vaatimusten täyttämässä kaipaavat runsaasti selvittelyä, ennen kuin syvällisempiin uudistuksiin voidaan edetä.

Tutkintojen jatkuvan kehittämisen metodin luomisessa epäilemättä vaativin tehtävä on juuri koulutuksen ja muun yhteiskuntatodellisuuden välisen suhteen ja yhteiskehityksen pelkistäminen tieteellisesti perusteltavissa olevaksi teoriaksi. Päävastuu kehittämisestä, varsinkin opetussisällöistä, tulee edelleen kuulumaan oppilaitoksille. Niissä tapahtuvassa opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa on korostettava ryhmävastuista työskentelyä ja opiskelijoiden osallistumista. Myös yhteiskuntapoliittisen kokonaisnäemyksen ja -tahdon sekä koulutusyksiköiden työnjaon on toteuduttava riittävästi. Tästä vastaavat koulutusyksiköiden ja koko korkeasteen koulutusta koordinoivat koulutushallinnon elimet.

Yhteiskunnan koulutusjärjestelmän tieteelliseen tutkimukseen tarvetta

Korkea-asteen ja keskiasteen koulutusta on toisessa uudistusaalossa tarkasteltava myös yhtenä ammatillisen koulutuksen kokonaisuutena sekä integroitava niiden kehittämistyö tarvittavilta osiltaan tämän kokonaisuuden kattavaksi.

Paneuduttaessa selvittämään korkeasteen kehittämisen perusteita törmätään aivan perustavaa laatua olevan tiedon puutteeseen. Toisen uudistusaallon valmisteluun sekä sittemmin tutkintojen jatkuvaan kehittämiseen liittyy korostetusti koulutuksen ja sen yhteiskunnallisten riippuvuuksien tieteellinen tutkimus. Tutkimus- ja selvitystyö tulee kuulumaan ny-

kyistä olennaisempana osana sekä oppilaitosten että niitä koordinoivien hallinnon-
tasojen suorittamaan toimintaan tutkinto-
jen pitämiseksi ajan tasalla.

Tarvittava perustiedon tuottaminen on
syytä jakaa karkeasti kahtia. Yhtäältä
koulutuksen, tieteiden ja yhteiskunnan,
erityisesti ammattijärjestelmän sekä näi-
den välisten suhteiden kehitystä koskevaa
perustietoa tuottavaan, valtakunnalliseen
tutkimustoimintaan, toisaalta kullakin ke-

hittämisvastuuseen osallistuvalla taholla
suoritettavaan kehittely- ja kokeilutyöhön.
Varsinkin perustietoa tuottava tutkimus
on suunnattava suurelta osin koskemaan
keski- ja korkea-asteen muodostamaa am-
matillisen koulutuksen kokonaisuutta.
Sellaisen polyteknisen koulutuskäytännön
luominen, jossa tieteellistä tietoa opitaan
soveltamaan ammattikäytännössä, on yksi
tärkeimpiä tulevaisuuden korkeakoulu-
pedagogisia tehtäviä.